

Черемська О.С.
канд. філол. наук, професор,
завідувач кафедри українознавства
і мовної підготовки іноземних громадян
Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

**ЗАСТОСУВАННЯ ФУНКЦІОНАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНОГО
ПІДХОДУ ДО НАВЧАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ
В НОВОМУ ПІДРУЧНИКУ
ДЛЯ ПОЛЬСЬКИХ СТУДЕНТІВ-УКРАЇНІСТІВ**

У статті акцентовано увагу на лінгводидактичних проектах кафедри україністики Познанського університету імені Адама Міцкевича; розглянуто структуру та способи презентації матеріалу в новому підручнику української мови для польських студентів-україністів; проаналізовано сутність функціонально-комунікативного підходу як основного принципу мовного навчання іноземних студентів та особливості його реалізації в рецензованому підручнику.

Ключові слова: лінгводидактичні праці, функціонально-комунікативний підхід; мовленнєва, комунікативна, культурологічна компетенції; теми комунікації, форми активізації мовленнєвої та комунікативної діяльності.

В статье акцентируется внимание на лингводидактических проектах кафедры украинистики Познанского университета имени Адама Мицкевича; рассматривается структура и способы презентации материала в новом учебнике украинского языка для польских студентов-украинистов; анализируется сущность функционально-коммуникативного подхода как основного принципа языкового обучения иностранных студентов и особенности его реализации в рецензируемом учебнике.

Ключевые слова: лингводидактические работы, функционально-коммуникативный подход; речевая, коммуникативная, культурологическая компетенции; темы коммуникации, формы активизации речевой и коммуникативной деятельности.

The article focuses on linguodidactic projects of department of Adam Mickiewicz University in Poznań; The structure and methods of presentation of the material in the new Ukrainian language textbook for students of Polish-Ukrainian Studies has been considered; The essence of functional-communicative approach as a basic principle of language teaching foreign students and especially its implementation in peer-reviewed textbook has been analyzed.

Keywords: linguodidactic work, functional and communicative approach; speech, communication, cultural competence; themes of communication, forms of speech activation and communication activities.

Із здобуттям Україною незалежності перед вищою школою постають нові завдання: популяризація української мови, підвищення її престижу, а через мову – і культурних цінностей України у світі. «Проблема опису статусу і функцій української мови в світовому освітньому просторі, на переконання Т. Космеди, потребує відповідних напрацювань, розробок, узагальнень. Адже попит на українську мову поза територією України – це одне з найактуальніших питань української соціолінгвістики» [1, с. 119]. Такий стан справ зобов'язує до ґрунтовної різноаспектної україноцентричної діяльності: створення кафедр україністики, упровадження спеціальності «Українська філологія» рівня «бакалавр» і под., відкриття магістратури зі вказаної спеціальності, підготовка аспірантів і докторантів з україністики, активне провадження науково-організаційної роботи (проведення конференцій, видання фахового часопису, реалізація лінгводидактичних проектів). Усі ці завдання самовіддано здійснено й успішно втілено на кафедрі україністики Познанського університету імені Адама Міцкевича, яку очолює доктор філологічних наук, професор Тетяна Анатоліївна Космеда.

Вагомий науково-теоретичний доробок кафедри та її керівника сприяв створенню оригінальних лінгводидактичних праць. Зауважимо, що впродовж останніх п'яти років під керівництвом та за активної участі проф. Т. Космеди звершено чотири лінгводидактичні проекти, два з яких – міжнародні, реалізовані в межах Угоди між Університетом Адама Міцкевича і Львівським національним університетом ім. І. Франка. Це, зокрема, «Підручник з української мови (для польських студентів-україністів першого року навчання: рівень A1 – A1+)», заг. ред. проф. Т. Космеди (Poznań, 2015), що крім текстової частини, містить компакт-диск із записами текстів для аудіювання до кожної розробленої теми, теоретичний матеріал, завдання до текстів, діалогів і вправ, репрезентовані двома мовами, а також «Практичний курс української мови (для польських студентів україністів другого року навчання: рівень A2 – B1)», за заг. ред. проф. Т. Космеди (Познань – Львів, 2016), із доданим компакт-диском, на якому презентовано тексти до кожної з восьми тем.

Обидва підручники репрезентовано в повноколірній палітрі, вони містять систему різноаспектних ілюстрацій та інших яскравих засобів візуалізації. Головною особливістю видань є функціонально-комунікативний підхід, що ґрунтується на зануренні в мовленнєву ситуацію повсякдення й розглядає мовні одиниці як інструмент творення думки. Вдало підібраний і презентований матеріал спрямований на формування мовної, мовленнєвої, комунікативної та культурологічної компетенцій іноземних студентів.

Підручник «Практичний курс української мови (для польських студентів українців другого року навчання: рівень А2 – В1) (Познань-Львів. 2016), створений колективом авторів, провідних науковців, репрезентантів двох держав – України та Польщі, є оригінальним міжнародним проектом й успішним доробком українсько-польської співпраці [3]. Цільовий адресат підручника – студенти другого курсу, які навчаються на відділенні української філології насамперед у польських вищих навчальних закладах відповідно до навчальної програми, розробленої кафедрою україністики УАМ.

На сьогодні апробовано чимало концепцій викладання мовних дисциплін: комунікативний принцип навчання мови, що його реалізують мовознавці й лінгводидакти Л. Барановська, Л. Головата, А. Загнітко, Л. Ляхоцька, Т. Космеда, Т. Рукас, Д. Шапран, Ю. Юкало, Я. Януш; культурологічний (значною мірою презентований відповідним добором матеріалу) – О. Біляєв, Н. Голуб, Т. Груба, Г. Дідук-Ступ'як, В. Дороз, В. Кононенко, О. Кучерук, Л. Мацько, О. Муромцева, Л. Паламар, М. Пентилюк, Г. Онкович, О. Онуфрієнко, В. Ужченко; компетентністний – М. Вашуленко, В. Мельничайко, М. Пентилюк, В. Плахотник.

Оптимальним засобом у викладанні іноземної мови вчені вважають функціонально-комунікативний принцип, що є «тим основним методом, що допомагає засвоїти мову як засіб спілкування на основі практичного застосування мовного матеріалу, розширення і поглиблення пізнавальних здібностей студентів» [2: 12], оскільки «він передбачає доцільне використання мови, що вивчається, вибір прийомів, способів подання матеріалу і зміст» [2:

27]. Відповідно до функціонально-комунікативного підходу мовну форму розглядають крізь призму її ролі, функції, яку ця форма виконує під час вираження думки мовця.

Викладання дисципліни “Українська мова як іноземна” в рецензованому підручнику зорієнтоване власне на функціонально-комунікативний і культурологічний підходи. Уміле застосування цих підходів сприяє формуванню відповідних компетенцій мовної особистості – мовної, мовленнєвої, комунікативної й культурологічної. *Мовна* компетенція передбачає засвоєння студентом основ науки про мову, знання її системи, володіння способами й навичками якісної діяльності з вивченим мовним матеріалом. *Мовленнєва* компетенція – розуміння студентами чужих і створення власних висловлювань відповідно до мети, завдань та ситуації спілкування, *комунікативна* – вироблення в них умінь і навичок успішної комунікації [4], *культурологічна* – сукупність знань про культуру в широкому та вузькому значенні слова, які забезпечують формування цілісної картини світу, дають змогу визначити місце людини у світі та способи зміни світу з урахуванням здобутих знань

Підручник вирізняє з-поміж інших орієнтація на досягнення сучасної науково-методичної думки. У цьому виданні застосовано новітні принципи презентації матеріалу: 1) комунікативне спрямування; 2) зорієнтованість на суб'єкта навчання 3) країнознавче та культурологічне спрямування; 4) відображення у мовному матеріалі змін у мові, що простежуються останнім часом; 5) висвітлення проблем сучасного світу; 6) зорієнтованість на подолання наявних стереотипів стосовно представників будь-якої національності; 7) наявність додаткового матеріалу, зокрема аудіокасети, 8) оригінальна й цікава система вправ, покликана сформувати всі види мовленнєвої діяльності (аудіювання, читання, мовлення, письмо).

Структуру підручника узгоджено з Навчальною програмою, укладеною кафедрою україністики та навчальними планами для студентів україністики університету імені Адама Міцкевича в Познані. У ньому реалізовано основний

принцип навчання мови, що визначається специфікою її комунікативної функції і сприяє ознайомленню іноземних студентів із різними типами і формами мовленнєвої комунікації. Цій меті в рецензованому виданні підпорядковано весь процес навчання мови. Відповідно навчальний матеріал презентовано за тематичним принципом, дібрано й уміло розроблено актуальні теми комунікації: тема 1. **Послуги**, тема 2. **Здоров'я**, тема 3. **Географія та природне середовище**, тема 4. **Клімат. Охорона довкілля**, тема 5. **Держава**, тема 6. **Туризм**, тема 7. **Народна творчість**, тема 8. **Релігія**.

У кожній темі в рубриці *вимова* зосереджено увагу на формуванні орфоепічних компетентностей, зокрема, щодо складних випадків української орфоепії в зіставленні з відповідними польськими звуками, наприклад, [л] [л'], позиційних чергувань голосних і приголосних в українській мові, специфіці вимови префіксів *роз-*, *без-*, *з-*, *від-* тощо.

У рубриці *комунікація* представлено діалоги й тексти, підібрані з актуальних джерел з урахуванням стилістичних особливостей мови, зокрема й живого українського мовлення, вправи для формування перекладацької компетентності. Варто наголосити, що відтворюючи в основному концепцію, реалізовану в підручнику для першого курсу, укладачі додали рубрики «Невербальна комунікація» та «Перекладознавча практика».

У рубриці *граматика* розміщено теоретичний матеріал з актуальних граматичних тем: творення іменників за допомогою суфіксів, творення якісних і присвійних прикметників, ступені порівняння якісних прикметників, відмінювання присвійних та вказівних займенників, дієслово тощо, презентований стисло, доступно, дохідливо.

Орфографічні компетентності покликана сформувати рубрика *орфографія*. У системі цих підрозділів актуалізовано складні випадки написання: подвоєння та подовження приголосних, уживання та правопис великої літери, правопис дієслівних форм, прикметникових і дієприкметникових суфіксів і под. Для полегшення засвоєння інформації використано таблиці, схеми, рисунки.

Перевага підручника в тому, що в ньому відповідно до комунікативної проблематики кожної теми презентовано корисні й цікаві діалоги й тексти, підібрані з актуальних джерел (Інтернет, живе мовлення, кращі зразки українського красного письменства) з урахуванням функціонально-стильового принципу. Усі тексти мають українознавче спрямування, високий естетичний потенціал, що створює основу для різноаспектної міжкультурної комунікації.

Ефективність якості освіти вимагає нових підходів, що характеризуються використанням інтерактивних методів, які забезпечують зворотний потік інформації: викладач ↔ студент або студент ↔ викладач незалежно від форми заняття та виду робіт (опрацювання теоретичного матеріалу, виконання практичних завдань, самостійної роботи). З цією метою до кожної теми запропоновано систему засобів актуалізації лінгвістичних відомостей: **Запам'ятайте! Запам'ятайте і застосовуйте! Увага: полісемія! Увага: міжмовні омоніми! Зауважте: синоніми! Зауважте!** (представлено теоретичні відомості в сучасному трактуванні) і под. Розроблено доступні й оригінальні види активізації різних форм мовленнєвої та комунікативної діяльності; окремі завдання для формування навичок, компетентностей та контролю рівня самостійно здобутих знань: післятекстові запитання для самодіагностики, практичні вправи й різнопланові завдання, міжмовні словникові паралелі, тематичний словник. До вправ дібрано теоретичний матеріал і корисний лексико-семантичний коментар.

У прикінцевій частині підручника запропоновано вичерпний перелік дидактичних матеріалів з української мови для іноземних студентів, наукова література з української мови; словники, довідники і розмовники; художні, публіцистичні та епістолярні тексти; електронні джерела, а також перелік інформаційного матеріалу.

Підручник має сучасний дизайн і відповідає вимогам до засобів навчання, має обов'язкові елементи початкової та середньої інтерактивності, у цьому виданні вдало поєднана текстова, графічна, ілюстративна інформація.

Адаптивність підручника поєднано із сучасною вимогою персоналізації процесу навчання. Матеріал чітко структурований, дотриманий єдиний стиль створення видання та система зрозумілих позначок, що робить його зручним у користуванні.

За структурою й логікою викладу матеріалу підручник відповідає сучасним вимогам щодо формування інноваційного світогляду іноземних студентів і творчого розв'язання мовних питань. Видання є цілком новаторським і актуальним. Його необхідність обґрунтована також тим, що на сьогодні відсутня навчально-методична література з української мови для іноземних студентів. Підручник апробовано в практиці викладання кафедри україністики УАМ упродовж 3 років денної форми навчання. Набутий досвід дав змогу відповідально підійти до створення цього підручника. Навчальне видання забезпечує оптимальні умови для опрацювання програмового матеріалу з української мови іноземними студентами, сприяє формуванню українознавчого світогляду й може бути використане у вищих навчальних закладах вищої школи України та поза її межами.

Бібліографічний список

1. Космеда Т. Становлення та поступ познанської україністики (1991 – 2016 рр.) / Т. Космеда // Граматичні студії. – Випуск 2. – С. 119 – 128.
2. Паламар Л.М. Функціонально-комунікативний принцип формування мовної особистості: автореф. дис. ... д-ра пед. наук: 13.00.02 «Теорія і методика навчання : українська мова» /Л.М. Паламар. – К., 1997. – 45 с.
3. Практичний курс української мови (для польських студентів україністів другого року навчання: рівень А2 – В1), заг. ред. і передмова проф. Тетяни Космеди; укладачі: Тетяна Космеда, Ірина Кочан, Рішард Капідура, Тетяна Осіпова, Марта Четирба: підручник / Ун-т ім. Адама Міцкевича в Познані, ЛНУ ім. І. Франка. – Львів ; Познань : Вид-во Львівської політехніки, 2016. – 404 с. (із компакт-диском)
4. Черемська О.С. Формування мовної і комунікативної компетенцій мовної особистості у вищій школі / О.С. Черемська // Вища школа. – 2010. – № 12. – С. 63–72.